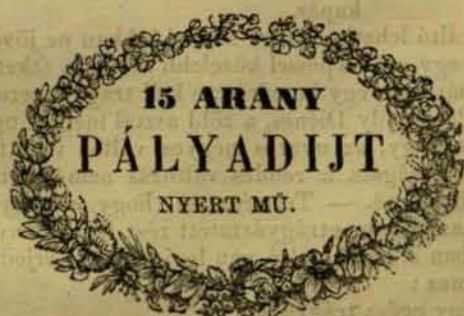

Pest, aprilis 13-án 1856.

A „Vasárnapi Ujság“ hetenként egyszer egy nagy negyedréti iven jelenik meg. — Előfizetési díj január—juniusig azaz : 6 hónapra Buda-Pesten házhoz küldve vagy

postal uton a „Politikai újdonságokkal“ együtt csupán csak 3 ft. pp. Az előfizetési díj a „Vasárnapi Ujság“ kiadó-hivatalához (egyetemutca 4. sz.) bérmentve utasítandó.

Értekezés.

„A kis birtokosok jóllétének előmozdításáról.“

KENESSEY KÁLMÁNTÓL.

(Folytatás.)

Elég baj, hogy a kis gazdaságok sok oly eszközt kénytelenek nélkülözni, melyeknek igen jó hasznát tudnák venni, de a pénzerő alig engedi, hogy 15—100 holdig terjedő gazdaságok a magasabb gazdászati eszközökre szert tehessenek. — Csak is azért szólok röviden e helyt rólok, hogy ha ama hazánkban ismeretlen szellem, az egyetértés lelke, megszállna valahára bennünket, s a költségesebb művelési eszközöket közérvel községileg, vagy három négyen összeállva szereznek meg, csak nyereséges lehetne reánk nézve. És ezen eszközök közt fő helyet fogna foglalni a sorbavetőgép, melyet Gorret angol talált föl oly alakban mint használtatik.

E gépnek jól művelt és jól trágyázott földön fölszámíthatlan hasznai lennének, ha országshozta alkalmazásba jönne, csak a vetőmag megkimélése által is. — Majdnem fele magot megkimél az, s a magot egyenlő mélyen veti s egyenlően osztja. — A soros vetés több levegőt s táplálkozási helyet nyervén nincs a dülésnek annyira kitéve mint a szórt vetés. — S dacára annak, hogy majd nem felényi magot vetünk, mégis ad annyi szalmát mint a szórt vetés, sőt sokszor többet is, magot pedig csak jól kezeltessék bizonyosan többet.

A sorvetéseket külföldön aztán kapálni is szokták, kis kézi kapákkal, vagy ló kapával. Képzeltető, hogy milly lendületet ad a porhanyítás a veteményeknek.

Addig nem is lesz hazánkban valódi szorgalmas gazdászati, míg a sorvetés előnye nem jó, s a legkisebb gazdáig el nem terjed.

A sorvetés s általában az őszi vetés porhanyosítására igen czélszerű eszköz Infeld kettős fogas hengere, melyet magam is használok, s a vetést a nélkül, hogy egy szálát is kitépne, úgy fölkapálja, hogy öröm látni működését. — Megbecsülhetetlen ez főleg a hótol megnyomott s fölrepedezett őszi vetéseken, természetesen tavasszal alkalmazva.

Smallboms ur, nagynevű gazdája hazánknak, nagy sikerrel alkalmazza őszi vetésin, tavasszal amaz óriási vas hengert, mely föltalálójától Croskill hengernek neveztetik, mely olyanforma, mintha óriási derejje csináló karikákból lenne összetéve, 25—30 mázsát nyom, a hol ez át megy, nem marad ott rög, nem repedés a vetésen, s a fagy által fölszivott földet úgy lenyomatja, hogy a téli nedvességnek csak bajjal lehet kiszabadulni.

E nevezetes és valóban hasznos művelési eszközök után jönnek a költségkimélők, mint a töltögető, kapáló ekék, a gyűjtők, vontatók, rétgyaluk stb. stb. és a cséplőgépek.

Cséplőgépet egy lóerejűt már 100 hold birtok haszonnal alkalmazhat, kisebb birtokosok társaságosan szerezhetnék meg.

Meggyőződésem szerint leginkább ajánlhatom az amerikai szerkezetűt, mint a melly ép oly tisztán, sőt tán tisztábban csépel mint az angol, csak jól legyen összeállítva. — Aztán az a nagy előnye van, hogy nem török zuzik oly hamar mint amaz, s ha esnek is baja, hon is könnyen segíthetni rajta.

Az általam ajánlott istállózási rendszerrel a szecskáztatás is együtt járván, a jó szecskavágók is figyelmünket igénylik, aztán a répavágók.

A rosták is szükséges kiegészítő részei a gazdasági felszerelésnek, mert ki jó termést akar, az vessen jól kiválasztott szép tiszta magot.

Ezek, s főleg a legujabban felfedezett konkoly szedőrosta is községileg, vagy legalább társaságilag volnának beszerezendők kisebb gazdák által.

III. A tagos birtok és vetés váltás.

Tán csak hazánk azon egyetlen ország már, hol még azt is kell bizonyítgatni, hogy a szétszórt birtokrészek valóságos mérgei a józan gazdászati. — A többi előítéletek közt ez is egy, melly földművelésünk gyökerén rágódik s nem engedi általánosan fölvirágozni azt.

A tagosítlan állapottal együtt járó közlegelők, mellyek ugyan tudom hogy tagosítás mellett is léteznek sok helyütt, milly szomorú, ázsiai szint adnak egy határnak, ama kopár életnélküli sivatagszerű legelőikkel, melyekre csak tengeni, éhezni tanulni jár a barom, de jól lakni ugyan csak ritkán, csak hetes esők után.

Hogy is képzelhető ott viruló gazdaság, czélszerű berendezés, hola gazdának egyik darab földje egy órányira esik a másiktól, sem felügyelni, sem munkáját kellőleg beosztani, sem a rombolástól, ha csak mindenik darabon egy csósz nem tart, megóvni nem képes.

Es mégis hányan nem kívánták még tagosztálykor is földjeiket több darabban adatni ki, a jégveréstől félelem miatt, akkor tán még nem volt szokás biztosítani.

Ha csodálatunkra a legméltóbb jogot formál a jelenben Anglia gazdászata, ugy más részről vigasztalásunkra annak fölvirulása nem annyira a kedvező égalj, mint a józanabb elrendezés, a tagosítás s ebből kifejtett szorgalom gyümölcsésül tekinthető.

Hítel érdemlő írók tanúsága szerint Anglia sem mutatott oly virító gazdag képet mint most mutat, a mult század közepe előtt, csak ekkor kezdett ott is a gazdászati életet nyerni, ott is elsült, kopár közlegelőknél bolyongott a sovány barom mind addig, míg Youngh Arthur, Marschall, Bakewell, Culley, és Sin Clair, halhatlan érdemű férfiak egy nemesebb és jövedelmezőbb irányt nem adtak a földművelésnek.

Es ezóta mintegy varázs ütésre változott a földszíne, a kopár legelők dús hullámszerű vegyőher és répavetéseknek adtak helyet, s a művelhetlennek hitt kavicsos agyagföldeken arany színű kalászkok lengedeznek, míg a barom hihetetlen hizékonyságra nemesítettett hosszas és kitaró keresztelési kísérlet nyomán.

Es mind ennek első alapja tagosítás volt.

Ki a tagosítás czélszerűségén még ma is kételkedni tud, annak valóban vastag homlokcsontjának kell lenni, de nem is történik az másból mint érdekből, szeretik sokan az aránytalanságot, s a közlegelők számos visszaélések kútforrásai. — De mind ezen segitend a sürgető idő, mellynek szelleme nyakunkra nőtt, nincs választás egyebben : mint elveszni, vagy előre menni.

Ha a tagosított birtok lehető legjózanabb, legjövendelmezőbb műveléséről elmélkedünk, lehetlen át nem látnunk, hogy oly időkben, midőn minden talpalatnyiért megfizetjük az állam s a község adóját, mennyire képtelen dolog mégis az apáinktól öröklött hármassal szerint gazdálkodván, egy harmadát birtokunknak minden évben majdnem teljesen elveszteni, nélkülözni.

Kinek birtokai ezer holdakkal számíthatnak, azt még csak érteni lehet

ha tovább menni nem tud vagy nem akar, de hogy a kis birtokos osztály még maig sem látja át kedvelt rendszerének káros voltát, valóban csak fájni kell a hazafi lelkének.

— Ki 30 hold földdel bír, az ugar által minden három évben elveszti egész birtokának használatát, mert ama pár hold, mit évenként megtrágyáz ugarjából s takarmánnyal vét el, alig érdemel figyelmet.

Míg a váltógazdaság rendszere szerint egy tenyérnyi földünk sem hever haszontalanul és így jövedelmentlenül, földünk a helyett hogy ugarképp heverne, takarmányt terem, s a növények egymásutáni józan követhetése által, a földet a helyett hogy gyengitene annak erejét öregbitjük.

Nem elég azonban egyszerűen csak azt mondani, hogy hát majd váltógazdaságot fogunk vezetni, s földünket elosztjuk 4, 6, 9, 12 felé s vetjük derűre borúra a nélkül, hogy annak egyedüli alapjáról a trágyáról gondoskodjunk volna. — Épen nem, mert valamint a 3 nyomású gazdaságnak alapja az ugar, ugy azoké a váltógazdaságok nélkülözhetlen feltétele a trágya. — Ne menjünk azért egyszerre át ugaras gazdaságunkból váltógazdaságra, míg elegendő trágyaerővel nem bírunk; — mire csak a fentebb előadott istállózás segédhöz bennünket.

Vegyünk föl például egy 46 holdas birtokot, melyből 6 hold kaszálló s a többi szántóföld, — e birtokon van az ugaros rendszer szerint 4 ökör, 2 ló, 2 tehén, egypár borju és sertés, összesen a borju és sertéseket 2 darabra véve föl 10 darab állat, ezután a legeltetési rendszer szerint kapunk legfeljebb 50 négy ökrös szekér trágyát, azzal megtrágyázunk csak 16 szekérral számítva egy magyar holdra, 3 holdat. — Kedvünk lenne azonban a híres norfolki angol négyes váltóra át menni, mely következő fölosztást bír:

Kapás növény trágyába,
árpa,
vegyelőher,
tisztá buza.

E váltó szerint 10 hold trágyázni valóknak lenne, mire 160 szekér trágya szükséges, holott mi csak 50-el rendelkezhetünk. — Mi hát teendők? — Felelet: intézkednünk mindenek előtt arról, hogy 10 darab marhánkat istállózunk, ekkor 10—12 szekérral még ez is kevés legyen, darab után, vagyis 4 darabot, 120 szekér trágyánk, s azaz az is kevés levén, vagy vetzünk még 4 darabot, vagy borjúinkat el nem adván fölneveljük, hogy így később bár de szinte biztosan célhoz jussunk, szóval a 160 szekér trágya szükségletet előállítsuk.

Igen, de hát hogy tartunk ki 14 darab marhát istállón? — Felelet: addig is míg egészen átmehetnek a váltóra, elszakítunk földünkben, vagy belső telkünkön, egy pár hold luczernást készítünk. — S az ugarba sűrű kukoriczát, őszit roszot stb. vetünk takarmánnyal, mennyit annyit trágyázni rendelkeztünk, hogy vagy 3 hold répát vehetünk az ugarba, másik éven már 4-et, aztán 5-öt.

Ha már 5 hold répánk van, következő téli takarmánnyal bírunk:

5 hold répa	1500 mázsa
6 hold kaszálló	180 „
vegyünk hozzá 10 hold tavaszi szalmát	150 „
4 hold kukoricza szár	80 „

lesz összesen . . 1910 mázsa takarmányunk,

mit célszerűen fölhasználva a szalmát, kukoricza szárt, szénát szecskának vágya répával elegyítve, 7 havi téli takarmányozást véve föl, már 14 darab állatot teletethetünk ki. — 64 font esvén fejenként egy napra, mi ugy hiszem elég ha bár annak $\frac{3}{4}$ részét répa teszi is ki.

Már most 14 darab marha után a kívánt 160 szekér trágyát megnyer-ven bizton átmehetnek a kívánt négyes váltóra, a mikor már a nyári istállózás is könnyebb lesz, amennyiben 10 hold vegyelőherből nyári kaszálásra is vehetünk el, tölre pedig takarmányunk, ha bár felét leettettük is nyáron át táblánknak, legalább 150—200 mázsa takarmánnyal szaporodik szérüs-kertünk, nem is említvén a trágyába vetett árpa gazdagabb szalma termését.

Nem akarom én itt a norfolki vetésforgást példányképpül állítani elő, már csak azért sem, hogy a négyes váltó egyike a legnehezebbeknek, a mennyiben földünk egy negyedrészre trágyázandó lenne, sokkal könnyebb a 6-os, 7-es, 9-es, 12-tős váltó gazdaságot vezetni. — Alább majd fogok egy párt mutatónál közölni, de előbb még egy pár tekintélyes szót a váltógazdaság megkedveltetésére.

Thaer következőleg szól a vetés váltógazdaság elvei hasznairól, figyelmet kérek: „A fekete ugar rendszerint haszontalanul hever. — A kapor-növény ugy hat a földre, mint az ugar. — Ezen növények a legerősebb trágyázást is eltűrik, s legjobban is kifizetik, mert ott a trágya rendszerint kétszeres termést idéz elő, míg a termés mivelési költségek, melyek a rosz termés hasznát gyakran egészen elnyelik, ugyan maradnak. — Az erős trágyázásnak egyik jó oldala az, hogy a megmunkált földet porhanyítja, és a dudvát csirájában előli. — De feltétlenül, hogy a kapor-növény (a répát érti) bizonyos viszonyok közt talán kevés közvetlen hasznót hajtana, — de a mennyiben a pusztán heverő ugar helyett takarmányt s így trágyát is ad, műveltetése pedig jótékonyan hat a földre, mindenkor egyik főemelyűjéül tekintendő a jó gazdaságnak.“

Igen könnyen átlátni a váltógazdaság józanságát, ha csak kissé gondolkodunk is fölötté. — Minden növényfajnak, — ugy a kalászosnak, mint a gyökösnek, ugy a hüvelyesnek mint olajnövénynek meg van a maga táplálékai, melyeket a földből tenyészése alatt kibúz és elsajátít. — Ha már ugyan azon fajt egymás után sokszor vetjük ugyan azon földre, nem természetes-e,

hogy felemészti minden lehető táplálékát, s utoljára satnya, silány lesz s rosz vagy semmi termést nem ad.

Ez igazságot már a romaiak is átlátták s változtatva vetették növényeiket. — Változtatva veti még a hármass nyomású gazda is, csak az egy baj van, hogy sajátképen buza után zab vagy árpa, nem változtatás, mert mind kettő kalászos, vagy is egy faj, s innét van az a sok rosz vagy csak közepes tavaszi termés, — nem is említve az ugar rendszerrel együtt járó szűk trágyázást.

Minden gazda tudja, hogy kapás után rendesen jó zabja árpája terem, — s ez világos példája a váltás józanságának.

A sok kalászos növény kifárasztja a földet, mégis olly kevés gazda van ki több kapást vetne gazdaságában, hogy így némi változást idézne elő, s a hármass felosztás helyett négyet vesz föl ha bár ugart tart is, például:

ugar,
buza,
kapás (kukoricza, burgonya vagy répa),
tavaszi,

a buza itt minden negyed évben kerül vissza ugyan azon földre, s természetes, hogy jobban kell sikerülnie, s minden esetre fog annyit adni, mint ha a hármass felosztás szerint, — utána kapás jó, jól megmiveljük a földet, a gatz a férget irtjuk, nem természetes-e, hogy jó tavaszit nyerünk.

Ez ugaros négyesről könnyebb is az átmenés az ugartalan váltóra, vagy előbb talán az ugaros hetesre ha tesszem már egy hetedrészlet megbirunk trágyázni, például:

ugar,
buza,
kapás,
tavaszi,
büköny trágyában,
buza,
kapás,

ez az ugaros 7-es váltó lehetlen, hogy sokkal jobban ne jövedelmezzen a három nyomásunál, s egy erős lépéssel közelebb állunk a fekete ugar vég kihagyásához mert immár csak egy hetedrészre kell trágyát teremtenünk.

Idősb néhai Pázmány Diénes, a zöld asztal mellett ugy mint a gazdaszat terén egy iránt nagy, az ugaros négyes váltót vezette, s a legjobb sikerrel, terjedelmes jószágain a rendes változás nem lehetvén nagy nehézségek nélkül eszközölhető. — Természetes, hogy a negyedrész is tisztán ugar nem marad, hanem a megtrágyázott rész takarmánnyal vetetett.

Németországban a hatos váltó van leginkább elterjedve, mely következő forgást tartalmaz:

1. kapás növény egész trágyában,
2. tavaszi vegyelőherrel,
3. kaszáló,
4. buza,
5. büköny féltrágyában,
6. rosz, vagy ha tetszik buza.

Tömerdek váltó mintát lehetne még elősorolni, de részint a helyszűke nem engedi, részint, ama 9, 12, 16-os váltókat kis gazdaságokban, már csak azért sem szeretem, mert 1-ször igen kis tábláscákra oszlik föl a birtok, s a gazdának sokfelé van fölősztvá figyelme, gondja, míg egyes tábláknál az eredmény is kisszerű. — Ha saját hajlamomat tekintem, én a négyest szeretem leginkább, s ezt óhajtanám saját gazdaságomban is létesíteni, de legnagyobb erőfeszítést is ez kíván.

(Vége következik.)

A nagyapa temetése.

Nagy Debreczen városában
Zúg a harang temetésre;
Út az óra a toronyban,
Fél a hétre! fél a hétre!

Gyűlnek-gyűlnek temetésre
Öreg ember, öreg asszony,
Koma, néne; — van elég ki
Ősz nagyapát megsirasson.

Ott jön a pap bő palástban,
Bibliával, s ott a kántor;
Hat deák a híres sárban
Útet, s bukik egyszer-másszor.

Megérkeztek; együtt vannak,
Zúg a harang, sir az ének,
Nagy a sírás, nagy a rivás;
Néma halál — zajos élet . . .

A nagyapa ősz hajánál
Ciprus virág koszoruja;
Ezüstgombos dolmány testén,
Kipödörve ősz bajusza.

Esti szél leng; letűnt a nap;
Könyvei közt elaludva
Úl a gyermek, a holdsugár
Rá s a sirra süt ragyogva.

És hogy mind a régi lenne
Csak hiányzik — pajkos ének,
Nagy pipája, vigbeszéde,
Mosolygó száj és — az élet!

. . . Kiviszik a temetőbe,
Nehéz tölgyfa koporsóban;
Zúg a harang, sir az ének,
A nap épen bucsuzóban . . .

Elmormogja végimáját
A pap, telve áhitattal;
Ének mellett leeresztik
A koporsót nagy robajjal . . .

Nyári napnak végsugára
Reá süt az uj halomra;
Kis unoka térdel rajta,
S emlékezik nagyatyusra . . .

Hű kutyája az öregnek
Vonitva jár, sivit, ugat;
Kis unoka czirogatja:
,Ne költsd fel nagyatyusomat' . . .

Herepei Ottó.

A k é t B i k k .

Elbeszélés 1590-ből.

Borsod megye keleti részén — a Hejő vizének Tiszába ömlésétől nem messze, ott, hol e csendes kis folyam, három domb alatt két ágra szakad — volt 1590-ben két falu, vagy is inkább két kis telep.

Az északi dombon, a Hejő egyik ágának bal partján emelkedett Nemes-Bikk, egyszerű kis templomával, melytől a deszka torony mintegy husz lépésnyi távolságra esett.

Ezzel átellenben, a déli dombon, a Hejő másik ágának jobb partján állott Paraszt-Bikk, kicsinykedeszka templommal és toronnyal, oly közel a vízhez, hogy csaknem bele buknék. — A falubeliek — ha valami végezni valójok volt — csolnakon közlekedtek egymással, mi ugyan nem nagyon sűrűn történt: lenézvén a nemesbikkiek a paraszt-bikkieket, mint parasztokat; ezek pedig irigylvén amazoknak — mint nemeseeknek — boldog állapotját.

A harmadik vagy nyugoti dombot Bárdospartnak hitták, mivel itt a tatárok 1241-ben, a szomszéd muhi győzelem után, legalább is két ezer elfogott magyart bárddal lenyaktak.

A három domb megett tölgyes erdők sötétlettek; tul rajtok pedig szép nyílt rónaságon hullámozottak a gazdag vetések, s a lengő délibáb tündér hajjai.

Igy volt ez 1590-ben . . . most nem úgy van.

Csöndesen folydogál ugyan a Hejő még most is a három domb alatt; s Nemes-Bikk maig is fen áll, — csinos kis kerek falu, népe iparkodó, munkás, józan, takarékos.

De Paraszt-Bikknek hiült helye. Ez elpusztult; s pusztulásáról szivreható történetet tartott föl a hagyomány.

* * *

Szép nyári éj volt, s a teljes hold majd nem oly fényessé tevő az éjszakát, mintha nappal lett volna. Mély csend ült Paraszt-Bikk fölött, mert a lakosok a hosszú napi munkában elfáradva, az álom balsamos karjain szunnyadoztak.

Már jól előre haladott az éj, midőn a nagy csendben egyszerre valami fuvola hanghoz hasonló lány ének terjede el. A hangok magas helyről jövének, s oly tulvilágian, oly el-elhalólag rezgének szét a néma falucska fölött, mintha a mennyből szállanának alá.

A szivemelő dal megszűnt; s im, a deszka tornyocska legfelső ablakából egy fehérbe öltözött alak bocsátkozék alá a templom tejére. Hosszu haja szétbomolva, fekete fátyolként lengett hajlékony tagjai körül, s hófehér kis lábaival biztosan járdalt alá s fel a meredek tetőn. Ollykor ollykor karjait a hold felé terjeszté, s olly mozdulatokat tőn, mintha repülni akarna. Vért fagyaláló látvány volt, főleg midőn a templom gerinczén végig menve, vissza vissza tért; mig nem végre a torony ablakához ismét fölemelkedve, ott eltűnt.

Ez volt a szegény Fehér Kata, Fehér István uramnak, a paraszt-bikki Lévitának *) szerencsétlen alvajáró leánya.

Még akkor ugyan nem tudták, s nem ismerték ezen kórállapotot, az idegbajnak ezen veszélyes nemét; s a köznép a szegény Fehér Katát valami elbűvölt lénynek tekintette; mindazáltal nem félt tőle, sőt némi ajtatos tiszteletben tartá, mivel a halavány leány, egyeseknek sőt egész háznépnek is sokszor mondott olyan jövendőket, melyek szóról szóra beteljesedének.

Maga a nemes-bikki tiszteletes — kinek ekklesiájához tartozott a paraszt-bikki leány-egyház — maga ezen tudós férfiú, Dánszegi Áron uram ő kigyelme is, gondolkozóba esett a szegény leány állapotja fölött, midőn azt ollykor ollykor Fehér István uram, nagy lelki szomorúsággal el-elpanaszlá ő nékie.

Illyenkor aztán rendesen elővévő a nagy kapesos bibliát a tiszteletes férfiú, s mintegy vigasztalásul fölolvasa néhány szent helyeket bánatos Lévitá társának: „Az Ur az, a ki betegséggel látogat; de ismét ő az, a ki vigasztalást is küld! . . . Nyugtassa meg tehát magát kigyelmed édes jámbor tisztársam! majd eljön a segedelem onnét felyül, azon szegény beteg leányzóra nézve is.“

Hanem Fehér István uramnak, mind ezen épületes vigasztalások mellett is nagy volt az ő szomorúsága. Nemcsak azért pedig, mert leánya szerencsétlensége olly leverőleg hatott reá: hanem azért is, mert ő rajta magán is hatalmas előhaladással mutatkoznak a tudósorvadásnak aggasztó jelei; s ha ágyba talál esni, mi lesz akkor a két betegből? . . . vagy ha elhal, még inkább mi lesz szánandó leányából? . . .

És hiába hordoza számára a kegyeletes falusi népfekete kecske tejet . . . ő érezé, hogy meg vannak számlálva földi napjai.

*) Könyörgő, éneklő, tanító egy személyben.

A nyár elmúlt; s az ősznek előjelenségeit mindenütt hirdetté a természet. A gólya, fecske elköltözött. A munkás nép beljebb húzódott a mezőkről, héj alá takarítván az esztendő áldásait. A fák levelei megsárgultak, s hullni kezdének.

Vasárnap reggel volt. Derült s tiszta vala az égbolt, mintha ő is ünnepelni akarná a munkás természet pihenésre hajoltát. Csak itt ott lebegett — elszakadozott fehér fátyolként — a magas kék levegőben az őszi ökörnyál.

Megcsendült a harang Nemes-Bikken; s alig terjede szét ünneplés hangja a levegőben, midőn vissza válaszolt neki nagy szomoruan, a paraszt-bikki harang is.

A paraszt-bikki nép elcsodálkozott. Hiszen a jámbor Lévitá már régen az ágyat nyomá, tiszteletes Dánszegi uram meg Nemes-Bikken predikál: vajon miért szólalt hát meg egyszerre a két falu harangja? . . . No de — gondolák — talán valami diákot küldött által a tiszteletes ur, hogy végezné el az isteni szolgálatot. És e gondolatok között, a templomba mindnyájan el bétakarodának.

Az ének megzendült, s lelket ragadó hangjai az egeket verdesék.

E közben a diák vagy pap helyett, egy fekete ruhába öltözött leány közelgete a szószékhez; s onnan egyenesen a templom közepére menvén, az Urasztala előtt megállott.

Fehér Kata volt. Csaknem átlátszó fehérségű hideg alabástrom arcán alig mutatkozott valami életjel; olly merev, olly jegesült volt az, mint egy halotté.

Az ének megszűnt, s a gyülekezet megfélemlt bámulásban hallgatott.

„Én huzattam meg a harangot — szóla a leány csendes bánatos hangon — hogy tudjátok meg, miszerint jámbor Lévitátok, Fehér István, az én jó atyám nincs többé. Ő, ki harmincz esztendeig élt köztetek, ez éjjel itt hagyott benneteket. A megsárgult fa levelekkel együtt ő is lehullott az élet fájáról.“

E szavak után, a gyülekezet férfi tagjai között nagy megindulás, az asszonyok közt pedig csendes zokogás támadt.

„De ne szánjátok őt — folytatá a bus leány. — Ő már boldog, boldogabb mint e földön bár akár ki is! S ne sirassatok engemet; mert én is boldog leszek, hozzája költözvén amaz édes vidékekre.“ . . .

Ekkor arca egészen átszellemült:

„Sirassátok inkább magatokat! . . . mert itt jó reátok fekete szárnyakon a nagy veszedelem; az iszonyu vég elpusztulás. . . És, ha valaki közületek saját házáat agyon lövi: tudjátok meg, hogy közel van Isten ité-le-te — —

Lerogyott; s olly erős görcsrohamok fogták körül szivét, hogy néhány kinos vonaglás után, ott az Urasztala előtt kiadá lelkét.

Harmad nap mulva két hallottat kísért a temetőbe Paraszt-Bikk megszorodott népsége; s tiszteletes tudós Dánszegi Áron uram ő kigyelme olly szivreható predikációt tartott, hogy a nagy sirásnak és jajgatásnak nem lenne határa.

A két halott csendesen nyugodott már a nyirkos hantok alatt: de a nép nem felejté jámbor Lévitáját; s még inkább nem felejtheté leányát Fehér Katát, és az ő rettenetes jövendölését.

Ha valaki közületek saját házáat agyon lövi: tudjátok meg, hogy közel van Isten itélete!

(Vége következék.)

A santalok lázadása.

Mielőtt a santalok lázadását bővebben előadnám; arról világositandom fel az olvasót, kik azok a santalok, s mi okozta lázadásukat?

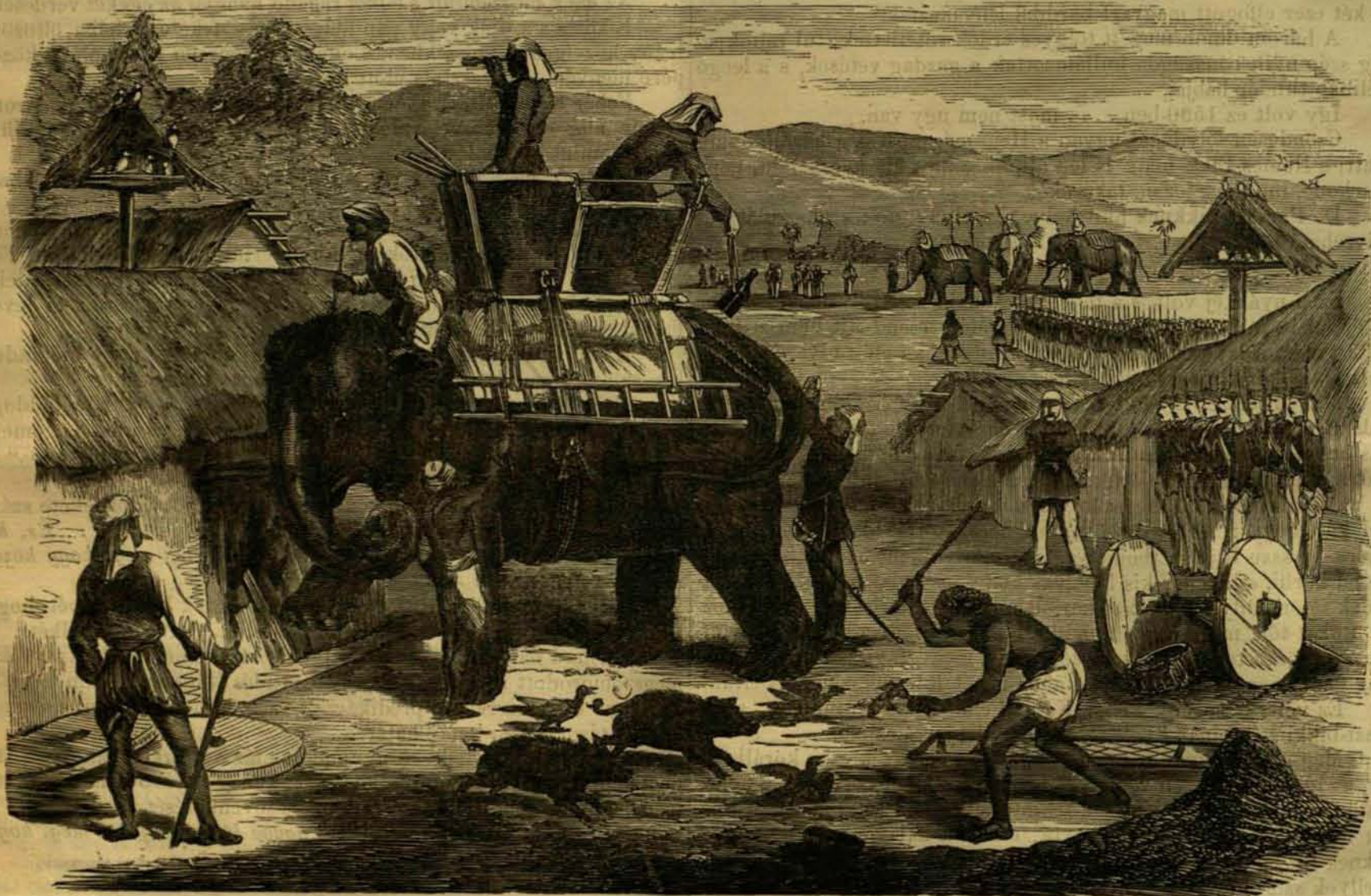
Mielőtt az indusok Egyiptomból Indiába költöztek volna, a Ganges termékeny völgyeit, s az ország egyéb részeit is benszületett, vallás, szokások, beszéd és színe nézve egymástól különböző néptörzsök laktak. Ezen néptörzsök, melyek jelenleg vadon állapotban Koles, Bhil, Dangur, Chino és Santal név alatt ismeretesek, hajdan királyaik, uralkodóikkal birtak, várakat, városokat építettek, s harcra szálltak azok ellen, kik megsértették, vagy háborgatták őket; szóval hatalmas nép valának. Az indusok magukkal hozván Egyiptom mivelttségét India gazdag téreire, csakhamar ellenséges érintkezésbe jöttek az ő lakókkal, s legyőzvé őket Ganges dús völgyeiből vadon erdők és bércek közé üzék azokat, hol mintegy harmincz század lefolyása alatt tökéletes vadakká lettek; nyoma sem látszik rajtuk, hogy egykor hatalmas nemzet tagjai valának, vad, kegyetlen természetet öltének, s most vallás, társadalmi intézkedések nélkül élnek.

Az indusok, később mahomedánok uralkodása alatt mint férgekkel, mint barmokkal bántak ezen népfajjal; a törvény senkit nem büntetett, ki ezen szerencsétlenek közül bármennyit leölt, sőt törvény szerint meg kellett ölni azt, kinek árnyéka egy braminra (indus pap) esett, vagy elmentében egy más indushoz ért. Az angolok szelidebb kormánya alatt ezen népfaj sorsa is javult, emberileg bántak velük, vallásra oktatták, katonáknak képezték, kik a békés lakosokat saját fajuk dúlása ellen védeni köteleztettek. Ezen eljárás öntudatra ébreszté őket, s látván, hogy a törvény rájuk is kiterjeszti védő paizsát, megjelentek embertársaik közt, tudván, hogy egy büszke indusnak nem szabad őket ütni, mivel hozzá értek; és egy ábrándos mahomedán nem lőhetette le hitetlen ebként. Békés s háborítlan helyzetükben annyira elszaporodtak, hogy bérceik s üregeik nem adhattak többé elegendő szállást s kormányrendeletnél fogva megengedtetett nekik őseik egykori földére, saját hazájukba visszaköltözhetni, és ők használván az engedélyt visszaszállingóztak s letelepedtek Kalkuttától mintegy 200 angol mér-

tett a lázadók elnyomására, melly is azokat minden támadásnál megvervén, erdeiket kikutatván, szétszalasztotta, vezéreiket elfogta s kivégeztette.

A lázadók vezére valami Sidhoo Manghy, alacsony, sovány, igen ügyes férfiú, ki börtönében is fenhangon dicsekedett az általa elkövetett kegyetlenségek-, rablások és gyújtogatásokkal. Büszkén mondá, hogy most már neve világhírűvé lett. Sidhoonak karja és teste átlövetett, midőn egy csapat santals a 7-dik serezedet megtámadta, mellynél ő személyesen vezette hiveit s mind két kezében kivont fegyvert tartva hősi bátorsággal rohant, s utolsó volt a megfutamlók közt. A fellázadás oka sajátságos:

Sidhoo adós volt egy uzsorásnak 10 sillinggel (egy silling annyi mint nálunk 24 pkr., tehát 10 silling 10 vft.), ki azt annyira és olly sokszor követelte, hogy Sidhoo megunva a sok zaklatást, azon határozat költ lelkében, miszerint hitelezőjét megöli. Mivel pedig az uzsoráskodó gabona kereskedők leginkább a santals népfajt szívják és nyomorgatják s terményeiket megvásárolván, évről

Kém-szemle a santalok ellen.

földre Bhangulpur kerületben, hol 1855-ig 120,000-re szaporodott számuk. És ezen 120,000 santals lázadt föl az angol kormány ellen.

Ezek északon egy nagy erdőt találtak, melly eddig lakott hegyektől a Gangesig nyult, s azt kiirtván földmiveléshez fogtak. 1838-ban a kormány egy tisztviselőt küldött hozzájuk, ki érdekeiket képviselje s intézze, képezetésiükre ügyeljen, s a rájuk kivetett földadót behajtsa. Mult évi júliusban hirtelen lázadás ütött ki köztük. Legelsőben is néhány felfegyverzett santals egy rendőr-hivatalnokot lefejezett, majd több rendőrt megsebesített; utóbb több békés falut kizsákmányolt. A kormányzó hivatalnok fülébe ment ezen hír, de mivel a santal nép eddig a legbecsületesebb, nyiltabb, őszintébb s békésebb fajnak mutatkozott; nem akarta hinni, de csakhamar olly adatok érkeztek hozzá, mellyek meggyőzték, hogy ezen népről hitében csalódott. Rögtön katonaságot küldött a lázadás színhelyére, de a katonák a lázadókkal rokon népfaj lévén, az első támadásra azonnal megfutamodtak: végre rendes serezed küldé-

évre a legaljasabban csalják; Sidhoo saját ügyét közügygyé emelte, s társai gyűlésében elhatározta, hogy ezen vérszopókat erőszakkal is verjék ki kerületükből. Elhitette velük, miként neki álomlátása volt, mellyben a benszülettek kiirtása tétetett kötelességévé. A nép kapott rajta, s legelsőben is a rendőrök, azután uzsorások s gabonakereskedők estek áldozatul, végre minden kivel találkoztak, azok közt sok angol s két nő is vérszomjuk zsákmánya lön. Mihelyt az első vért megizelíték, semmi sem tartóztathatá vissza dühük böszült folyamát. Az egész vidék lángba borult, minden vagyonsabb embert leöltek, falukat felgyújtottak, vagy kiraboltak; sőt a sorkatonaság ellenében is hősiezen megállták helyüket.

„Láttam — így ír egy angol tiszt — hogy e néptömeg csoportban tiz lépésre jött puskáinkhoz, s ismételt lövés után sem futamodott meg, jóllehet minden lövésre számosan hullottak el. Egykor mintegy ötven emberrel helyszemlére indultam, midőn mintegy 600 santals, mintha a földből bujt volna ki, ránk rohan, körbe fog, s nyilzáporral fogad. Embereim mintegy 60 lépésről rájuk tüzeltek,

s bár többen estek el, folyvást kellett tüzeltnem, hogy hátrálásra kényszerítsem őket.

Ezen lázadás szerencsésen elnyomatott, a leégetett falvak lassankint épülnek, üdülnek, s az angol kormány mindent elkövet, hogy India történetéből ezen homályos lapot kitörölhesse. B.

Kalandozás

az északamerikai őserdőkön.

Desor nyomán Dr. HEGEDŰS.

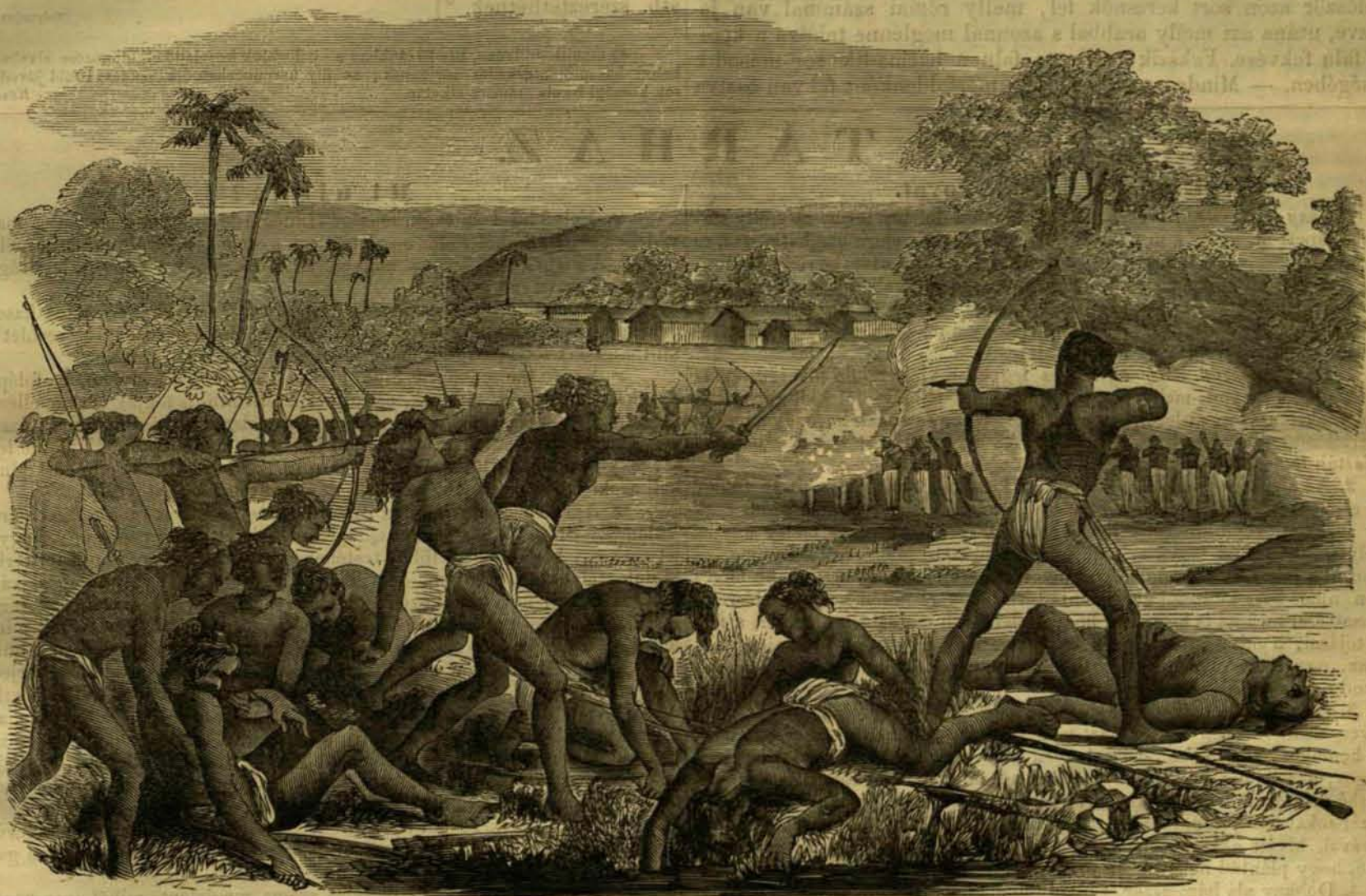
II.

Alig hagytuk el az indián tavat s a folyamon felfelé hajózva csakhamar más, az eddigtil különböző jellemű tájéba jutotunk.

A nagy folyam hatalmas czédrus-posványokon s óriási mocsárokon át olly tekervényesen kigyózzott, hogy néha hat mérföldet is kellett csinálnunk, csak hogy egygyel előbbre juthassunk. Nehezíté

Kiváló szíveséggel fogadott s tiszteletünkre hatalmas nagyságu pudvás fatörzset vetett a lobogó tűzbe; alig gyuladt meg s az egész társaságot bűdös füstfelhő takarta, — elűzván bűzével a csipős legyek és szunyogok támadásra gyülekező taborát. — Majd jeladások hallatszottak, mikre a doktor sietve válaszolt, s alig mult néhány percz s előttünk állt a földmérők napi munkájuktól visszatérő csapatja; kik nem kis bámulásukra e posványos vadonba vendégekre találtak. — Merovthes kapitány s utitársam, régi ismerősök lévén, csakhamar kész volt a barátságos ismerkedés, közelebb hozák a párolgó bográcsot, mindenki körüle telepedett, s fesztele-nül, mert hiszen otthon valának, sok kínálgatás nélkül nyultak a bográcsba, annál mélyebben, mennél érezhetőbb volt egynek egynek a munka által szerzett hatalmas étvágya.

A földmérők tépett, rongyolt ruházatú, edzett arcú majdnem vad kinézésű férfiak voltak, izmaik a nehéz munka és sanyarú élet közben mondhatni aczélosodtak, — viseletük lehetőleg elhanyagolt, úgy hogy nálunk Európában, őket mindenki csavargóknak tartotta

Harcz a santalokkal.

hajózásunkat még a folyam szabálytalansága, melly majd olly keskeny volt hogy evezni nem lehetett, majd olly mély hogy csákláinkkal feneket nem értünk, s ezenfelül egyes fatörzsek is utunkat állták, miket az őszi vihar a folyamba döntött. — Illyen helyen az indiánok, fakéregből készült csónakaikat minden teketoriázás mellözésével vállra veszik s az akadályt szárazon meg kerülik, azontul meg tovább hajóznán. — Nehézség dereglyénkkel ezt tennünk nem lehetett, s így baltával, szekerczével a szó teljes értelmében utat kellett vágni magunknak.

Fáradalmas evezés után a földmérők egyik elhagyott tanyáján töltöttük az éjt. Másnap ezek felkeresésére indulánk; — s végre sok ügygyel bajjal tanyájukhoz eljutnunk sikerült.

Az urak közül csak a szakács volt honn, ki e felette fontos és életbe vágó teendőn kívül mosással, és ha egyik másik megbetegedett gyógyítgatással foglalkozott, s ki ezért társaitól „doktor“ címet nyert s talán jobban meg is érdemelte, mint sok tagtársa innen is túl is a nagy oczéánon.

volna. — De a férfias komolyság, az öntudatos nyugalom, a szabad tekintet s bátor arczkifejezés, csakhamar eltörlötte az első benyomás kellemetlenségét, s a beszélgetés módja s tárgya csakhamar megmutatá, miszerint e tépett öltözetű csapatok, távol sem a nép salakja, hanem hivatásuk jelentőségét ismerő, s e miatt magukra tartó, mívelt polgár emberek, kik tudják ugyan, hogy ruha tisztesség, de tudják azt is, hogy vajmi sajnós ha a ruha többet ér annál, a ki viseli.

A földmérés és mappázás itt, hol falvak, városok, utak stb. nincsenek, nem csekély feladat; de az amerikaiak leleményessége s gyakorlati ügyessége itt is kitalálta a legezlszerűbb, bár nekünk furcsának tetsző felosztási s jegyzési módot.

A meridián vagy dél-vonalok közé eső tér, hat hat angol mérföldre függőleges vonalokkal jegyeztetik s az illy vonalsor, melly a délvonalra esik, *sornak* (naug) neveztetik, míg a keresztvonalok által képezett 6 mérföldnyi szélességű négyszögek *kössége*eknek (tow-ship, olvasd tausíp) czimeztetnek. Minden község ismét har-

mínczhat négyszög mérföldre osztatván, ezek *szakaszoknak* (sections) nevezetnek. — Például

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
					
2		⊙ ×			
3	⊙ a				
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.

Jelen ábránkon a római számok által jeleztek *sorok*, az arab számokkal jeleztek pedig *községek*; ha tehát × falu fekvését akarnók kitudni? legelőször azon sort keresnök fel, melly római számmal van jelezve, utána azt melly arabbal s azonnal meglesse találva a keresett falu fekvése. Fekszik pedig × falu a harmadik sor második községében. — Minden egyes község mérföldenként fel van osztva

miután pedig minden község hat mérföld széles és ugyanannyi hoszu, téssen tehát $6 \times 6 = 36$ harminczhat négyszög mérföldet. Egy illy harminczhatod rész a *szakasz* s minden harminczhatodik szakasz az ország törvénye szerint az iskolák számára tartatik fen; s ez egyszerű de eléggé nem dicsérhető rendszabály szerint, a jövő nemzedékek lelki jólétéről s erkölcsi miveltéséről dúsan van gondoskodva. — E harminczhatodik szakasz hatása, ott hol a népesség s vele az eddig értéktelen földek ára emelkedett, már is látható, mert alig van Éjszakamerika keleti s északi államaiban gyermek ki iskolát nem járt, írni, olvasni, számolni nem tudna s egyéb az életre szükséges ismeretekkel nem bírna.

Adná Isten, hogy ezt a rendszert más helyütt is alkalmaznák, főleg ott, hol még osztatlan állapotban levő köztelkek, legelők találhatnának, mert így csekély, egyesek által nem is érzett áldozattal a népnevelést a legbiztosabb, legszilárdabb alapra lehetne fektetni. — Néhány négyszögöl, mellyel az egyes kevesebbet kapna osztályrészeiben, dúsan kamatozand, ha majd annak terményeiből idővel egyházak, iskolák építhetnek, tanítók fogadtathatnak tanszerek stb. szereztethetnek. *)

(Folytatjuk.)

*) Óhajtható lenne, bár hazánkban a közlegelők közelálló elkülönözése alkalmakorholmi hasonló intézkedés történnék; az illy harminczhatodik szakaszú föld jövedelme sok községi iskola számára elkelne.

Közlő.

T Á R H Á Z.

Gazdákat érdeklő rovat.

Dohány termesztési töredék. Minekutánna a dohány termesztés olly stadiumba lépett át, melly a munkás fáradságának bérét előre meghatározza, és hogy abból több vagy kevesebb legyen a haszon, Isten után, egyedül a munkától teszi függővé; megérdemli a figyelmet, megérdemli, hogy olly tévedéseket igazítsunk utba, mellyek e példa beszéd valóságát, bizonyítják: *a ki sokat markol, keveset szorit*, megérdemli, hogy a megszedéstől a dohány le-töréseig figyelemmel kísérjük:

1. Ha azt akarod, hogy egészséges legyen a kiültetendő plántád, egészséges legyen a magod, melly ugy történik, hogy mihelyt jól kidugja magát a virág bokréta, azonnal letördeld annak feleslegét, és annak koronáján hagyj, megérlelendő néhány gubókat, hozzá értvén, hogy az egész szárat, a kacsoktól tisztán tartsd. Így lesz magod jókor és egészséges.

2. Az egészséges magot, tökéletesen kiporhanyított, kipuhított földbe vedd el, hogy többfelől biztosítsd magad, őszszel is, szent Mihály után, csak hogy az, azon évben kinek eljen, vedd el tavasszal is, hideg és meleg ágyba, mihelyt csak a föld fagyja engedi. Így lesz plántád jókor, így érik meg, és szárad ki a jókor ültetett dohányod jókor. Ha májusban, e még inkább hűvös hóban, nincs kész kiültetni való plántád, ritkán marad időd a megérlelésre és szaraszásra, még az is bizonyos, hogy a melegebb juniusban, kikelvén a férgek tojásai, a mit nappal ültetsz, azt azon éjjel megemésztí a pajot vagy csimaz, ugy hogy elvesztegetvén a sok plántád, majd se plántád, se dohányod nem marad.

3. Ha már a jó magból, jó plántád van, szükség jó földed is legyen. Millyen nemű legyen földed? azt meg nem határozhatom. Akár agyagos, akár homokos, vagy épen homok legyen is az, csak az a különbség, hogy az agyagos, barnás piros zsirosabb dohányt ad, mint a homokos, világos piros, kevésbé mázsásat. Mindegyiket kövéren tartsd, inkább többször keveset, mint egyszer sokat hordj rá porhanyós trágyából, inkább őszszel, mint tavasszal. Ha trágyával, kivált akkori évvel vastagon megterited földedet, biztos lehetsz benne, hogy plántád nehezebben fogamzik, és a csimaz több kárt tesz.

4. Dohány alá háromszor szántsd földedet, mintha búzát vetnél, őszszel egyszer, tavasszal kétszer. Az őszi szántásnak az a haszna lehet, hogy a pajot tojás fölül fordulván, télben kifagy, mi a szántatlan kemény földben nem olly könnyen történik.

5. Ha már a háromszor szántott és jól megboronált földed készen van, fogj az ültetéshez, minél előbb annál jobb. Az ültetésnél való eljárás a köznép-nél bánt legjobban. Híjjában sügöd fülibe, hogy mindenik sornak közü 3 láb, a plánta fészek távolsága 2 láb legyen, mert olly sűrűn tele duggatja föld-jét, hogy annak beérni, és teljesen megvastagodni leveleiben, teljes lehetetlen. Sőt az illy sűrűn rakott dohánynál, az a csapás is csak hamar bekövetkezik, hogy a dohány idő előtt ragyát, s öblöt kap, lesárgul, és lesz belőle harmadik osztályu alj-dohány. Holott a ritkán ültetett, és kacsoktól tisztán tartott dohány, a mellett, hogy minden említett betegségekől ment, nem csak azt bizonyítja be, hogy okosan munkálkodtál, hanem azt is, hogy a szivartakarónak való levelekért busán fizetik fáradságod jutalmát — 3, 10, 12, 16 p. forintok között; ugy-e bár nagy a különbség?

6. A mi a szedését vagy törését illeti, mit mondanál annak, hogy ha valaki neki menne a gyümölcsfának, és az érett gyümölcsöccsel együtt az éretlent is leszédné? rád bizom az ítéletet. — Épen így kell itélni arról is, ki az érett és éretlen levelek között semmi különbséget nem tesz. Miként hát kiválogatod szedéskor gyümölcsödet, ugy bánj dohányoddal is, mindenkor csak a babos, a vastag érett leveleket válogasd ki és törd le, a többi rajta maradt levelek kevés időre ismét következnek. Mások többet, ha kell?

Közli Patkó András, lelkész.

M i u j s á g ?

z Folyó hó 4-én cs. k. fensége Hildegarde főherczeg asszony a magas védelme alatt álló bölcsödét meglátogatni, s ott más félóráig mulatni méltóztatott. A magas védasszony nagyon jól tudja, hogy a nagyok legdrágább kincse a keresztyén jó sziv.

z Minap említettük a temesvári gazdasági egyesületet, most hasonló örvendetest mondhatunk Aradról, hol több értelmes gazdasági egyesület felállithatásáért folyamodott s magasabb helyről biztatást nyert.

z Szent-Endrén april 3-án 11 ház leégett. Reménylem, ha fölépítik házukat azon szerencsétlenek, egyuttal biztosittatni is fogják tűzkár ellen.

z Egy lelkész a „Magyar sajtó“-ban felszólal az iskolatanítók fizetése javítására nézve, s kedvező alkalmul hozza fel a tagosítást. Vajha ne lenne szava pusztában kiáltó szó, mert ha népnevelést akarunk, gondoskodnunk kell azokról is, kiknek kezébe lesz a népnevelés alapja letéve.

z April elsőjére viradólág iszonyu gaztettnek volt tanuja Eger városn. Valamelly St. nevű csizmadia neje éjjel megöletett, még pedig ugy, hogy fejét csak egy kis bőr tartá többi testéhez. Az általános gyanu férjét terheli, ki dologtalansága, s baromi durvaságáról rég ismeretes vala az egész városban. Ha a férj követte el ezen gaztettet, annál borzasztóbb szörnyetegnek kell lennie, mert a nő viselős vala. Valahányszor illy tetteket olvasok, mindig felsohajtok „Népnevelés jöjjön el országod!“ mert ezen bajon nem a büntetés, s attóli félelem, hanem czélszerű nevelés, vallás és erkölcsiség terjesztő könyvek olvasása, s ez általi képezés használhat. És midőn vallás, s erkölcsiség terjesztő könyvekről szólok, nem állhatom meg egy jó barátom azon ötletét, ha a könyveket olcsón akarjuk a nép közt terjesztetni, szerezzon minden tehető ember néhány népszerű könyvet, s borraival helyett azzal ajándékozza meg az együgyű embert; én hiszem, hogy átvételekor nem tudom mit gondol a szegény ember; de elolvasta után áldani fogja jótévőjét.

z Nagy-Becskerekéből írják, hogy a gabonakilátás kedvező, kivévén a repczét, melly sok gazdát aggaszt; a repczére nézve még eddig minden gazda szájából panaszt hallottunk.

z A „Kolozsvári közlöny“ első száma megjelent, miből azon nevezettest vesszük ki, hogy Kolozsvárott egy azon átvonulandó vasuton tanácskoztak, s azonnal 28 1000 forintos részvényjegy iratott alá előleges működésre *).

z Sokszor az állatnak több esze van, mint az embernek. Egy postakocsis holt részegen leesett mártius 25-én üléséből, s ott maradt az uton, lovai pedig sértetlenül a következő postaállomásra vitték uraikat. Mit mondanának a lovak sok emberről, ha szólani tudnának?

z Eddig többnyire csak bajt okoztak az asszonyok, most már bajt kezdenek gyógyítani. Bizonyos Blakvell Erzsébet nevű nő Párisban orvosi oklevelet nyert, s hazájában Bristolban nő- és gyermekbetegségek orvoslásával foglalkozik. Nem is volna tanácsos férfibetegségek orvoslására adni magát, mert meg lehet sok helyütt többet rontana, mint gyógyítana.

z Hontból írják, hogy ott kecsgettető reményekkel néznek a tágosítás elébe; nem is fogja az őket meggesalni. Ugyanonnán halljuk, hogy a naptár-irodalom már kisebb városokon is kezd lábra kapni. Rajta! a versenyzés nem árt, az életrevaló megmarad, a nyomorult elvész.

*) A „Kolozsvári közlöny“ sok más nevezetes dologról is értesít bennünket. Valóban jól esik ismét felelevenítve láthatnunk a kolozsvári közélet napi történetét; a hol egyedül van még tisztán magyar jelleg a társadalom minden osztályában, elkezdve azon magas főurakon, kik teremeteiket magyar királyok és hősök ércszobráival ékesítik, kik áldozatokat hoznak iradalom-, ipar- és népnevelésért, le a legszegényebb néposztályig minden a legromlatlanabb magyar jellegét tükrözi vissza. Adjon az Isten a „Kolozsvári közlöny“nek mentül hosszabb és virágzóbb életet, nekünk sok jó hírt Erdélyből, neki sok jó előfizetőt Magyarországról.

Szerk.

